

Çalışan Annelerin İşe Geri Dönme Zamanının Anne Sütüyle Beslenmeye Etkisi

The Effect of the Timing of Mothers' Back to Work on Breastfeeding

Ceren HASANOĞLU^a, Bahar KURAL^b

^aAkdeniz Üniversitesi Tıp Fakültesi, Çocuk Nörolojisi ABD, Antalya, TÜRKİYE

^bSağlık Bilimleri Üniversitesi Bakırköy Dr. Sadi Konuk Eğitim ve Araştırma Hastanesi, Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları Kliniği, İstanbul, TÜRKİYE

Bu çalışma, 1. Avrasya Uluslararası Sosyal Pediatri Kongresi (26 Kasım-2 Aralık 2018, İstanbul)'nde sözlü olarak sunulmuştur.

ÖZET Amaç: Annelerin çalışmaya geri dönüşü, bebeklerin anne sütü ile beslenmesi için önemli bir engeldir. Bu çalışmada, doğumdan sonra ilk 1 yılda çalışma hayatına geri dönen annelerin ve ailelerin sosyodemografik özellikleri incelenerek, annenin işe geri dönme zamanının emzirmeye etkisinin belirlenmesi amaçlanmıştır. **Gereç ve Yöntemler:** Çalışma, kesitsel bir çalışma olup, bazı veriler için retrospektif kohort özellikleri de taşımaktadır. Bakırköy Dr. Sadi Konuk Eğitim ve Araştırma Hastanesi Çocuk Sağlığı İzlem Polikliniğinde yürütülmüştür. **Bulgular:** Doğumdan sonraki ilk yıl içinde çalışmaya başlayan anneler ile çalışmayan anneler arasında, bebeklerini anne sütü ile besleme açısından istatistiksel anlamlı fark yoktur. Doğumdan sonra 6. aydan önce işe geri dönen annelerin, 6. aydan sonra işe geri dönen annelere göre ilk 1 yılda emzirmeyi bırakma oranı yüksektir. Ailenin 2. çocuğunda anne sütü ile 1 yaşına kadar beslenme oranı, ilk çocuğa göre yüksek bulunmuştur. Kamu sektöründe çalışan annelerin özel sektörde çalışanlara göre doğum sonrası ilk 1 yılda işe dönme oranı yüksek bulunmuştur. **Sonuç:** Doğumdan sonraki ilk 1 yılda annenin işe geri dönmesi, bebeklerinin anne sütüyle beslenmesini etkilememektedir. Ancak, çalışan annelerin doğumdan sonraki ilk 6 ay içinde işe dönmeleri, bebeklerin daha kısa süre anne sütüyle beslenmesine neden olmaktadır.

ABSTRACT Objective: Mothers returning to work can be an obstacle to breastfeeding. In this study, the socio-demographic characteristics of the mothers and families who returned to work in the first year after birth were investigated and it was aimed to determine the effect of the timing of mothers' re-employment on breastfeeding. **Material and Methods:** The study is a cross-sectional study, with retrospective cohort features for evaluation of some data. It was conducted at Bakırköy Dr. Sadi Konuk Research and Training Hospital, Well-Child Clinic. **Results:** There was no statistically significant difference between the mothers who started to work in the first year after birth and those who did not in terms of breastfeeding. Mothers who started to work before sixth months have higher rates of cessation of breastfeeding in the first year than mothers who started to work after 6th month. The ratio of breastfeeding up to 1 year of age in the second child was found to be higher than that of the first child. Mothers working in public sector were found to have higher rates of return to work in the first year after birth compared to those working in the private sector. **Conclusion:** It has been demonstrated that mothers returning to work in the first year after birth have similar breastfeeding continuity as non-working mothers. Mothers who returned to work within the first 6 months after birth were found to have shorter breastfeeding period. Early starting to work in the first 6 months after birth seems to be serious risk on lengthy breastfeeding.

Anahtar Kelimeler: Anne sütü ile beslenme; çalışan anne; emzirme danışmanlığı; emzirmenin sonlandırılması

Keywords: Breastfeeding; working mother; breastfeeding counseling; cessation of breastfeeding

Anne sütü; içerdiği besin maddelerinin miktarı, çeşitliliği ve bebeğin gereksinimlerine göre değişen özelliği ile her çocuk için en temel besin maddesidir. Çocuk sağlığı ile ilgilenen kuruluşlar ve ülkelerin sağlık bakanlıkları çocukların uygun büyüme ve ge-

lişmeleri için, yaşamlarının ilk 6 ayı tek başına anne sütü ile beslenmelerini, 6. ay sonrasında uygun tamamlayıcı beslenme ile birlikte anne sütünün 2 yaş ve ötesine kadar sürdürülmesini önermektedir.^{1,2} Birleşmiş Milletler Çocuklara Acil Yardım Fonu [Uni-

Correspondence: Ceren HASANOĞLU

Akdeniz Üniversitesi Tıp Fakültesi, Çocuk Nörolojisi ABD, Antalya, TÜRKİYE/TURKEY

E-mail: cerenoktay07@gmail.com

Peer review under responsibility of Türkiye Klinikleri Journal of Pediatrics.

Received: 04 Nov 2019

Received in revised form: 30 Jan 2020

Accepted: 04 Feb 2020

Available online: 06 Feb 2020

2146-8990 / Copyright © 2020 by Türkiye Klinikleri. This is an open access article under the CC BY-NC-ND license (<http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>).

ted Nations International Children's Emergency Fund (UNICEF)]'nun 2018 verilerine göre, dünya genelinde 0-5 ay arası bebeklerin %42'si sadece anne sütü (SAS) ile beslenirken, 1 yaş sonrası anne sütü ile beslenme %65 oranında saptanmıştır.³ Bunun bir nedeni de pek çok kadının emzirmeye başlama ve sürdürme döneminde çeşitli zorluklarla karşılaşmasıdır. Çalışmaya başlamanın emzirme için bir engel oluşturduğu gerçeği, birçok araştırmacı tarafından bildirilmiştir.^{4,5} Doğumdan kısa bir süre sonra, tam zamanlı mesaiye başlamak da emzirme sürecini zorlaştırabilen faktörlerden birisi olabilmektedir. Emzirme çocukla birlikte olmayı gerektirmekte, aksi hâlde emzirmenin devamı için anne sütünün sağılması ve saklanması gerekmektedir.⁴ Annenin çalışma hayatı ile birlikte emzirmeyi sağlayamaması, çalışma hayatından kopmasına sebep olabilmektedir. Oysa kadınların çalışma yaşamında etkin rol almasının toplum, aile ve birey açısından önemli katkıları bulunmaktadır. Özellikle doğumdan sonraki ilk yılda işe başlayan annelerin çocuklarının daha öz güvenli olduklarını ve okul başarılarının daha yüksek olduğunu bildiren çalışmalar bulunmaktadır.⁶

İlk 6 ay tek başına anne sütü ile beslenme ve ardından 2 yaş ve ötesine kadar anne sütüne devamın sağlanabilmesi adına, Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ) ve UNICEF, en geç 2025 yılına kadar çalışan kadınlara 6 ay zorunlu ücretli izin verilmesini destekleyen yasalar için mücadele vermektedir.⁷ Analık izni süresinin emzirme üzerine etkili faktörlerden biri olduğunu ortaya koymak, sağlık politikalarının yeniden düzenlenmesine katkı sağlayacaktır.⁴ Türkiye'de 2011 yılında doğum iznini düzenleyen yasada iyileştirme yapılmıştır. Kadın hekimler arasında yürütülen bir çalışma, yasal iyileştirmelerin anne sütü ile beslenme konusunda olumlu sonuçlar doğurduğunu göstermiştir.⁸

Bu çalışmada, "Bebek Dostu Hastane" uygulamalarının benimsendiği bir çocuk sağlığı izlem polikliniğinden takipli çocukların, doğum öncesi işi olup, doğum sonrası işe dönen annelerinin emzirmeye devam durumları araştırılmıştır. İlk 1 yılda çalışma hayatına geri dönen annelerin ve ailelerin sosyodemografik özellikleri incelenerek, annenin işe geri dönme zamanının emzirmeye etkisinin belirlenmesi amaçlanmıştır.

GEREÇ VE YÖNTEMLER

Bu çalışma, kesitsel bir çalışma olup, bazı veriler için retrospektif kohort özellikleri de taşımaktadır. Çalışma, Sağlık Bilimleri Üniversitesi Bakırköy Dr. Sadi Konuk Eğitim ve Araştırma Hastanesi Çocuk Sağlığı İzlem Polikliniğinde, 15 Temmuz 2017-05 Ocak 2018 tarihleri arasında yürütülmüştür. Araştırmanın yürütüldüğü sırada 1 yaş üstünde olan, miadında doğan, bilinen kronik hastalığı olmayan sağlıklı çocuklar çalışmaya dâhil edilmiştir. Bu kriterlere uyan 352 çocuk saptanmış olup, çalışmaya gönüllü ve bilgilendirilmiş onamı alınan 348 ana-baba çalışmaya katılmıştır. Bu çalışma için etik komite onayı Bakırköy Dr. Sadi Konuk Eğitim ve Araştırma Hastanesi Etik Kurulu'ndan alınmıştır (2017/146). Çalışma Helsinki Deklarasyonu Prensipleri'ne uygun olarak yapılmıştır.

Sağlık Bilimleri Üniversitesi, Bakırköy Dr. Sadi Konuk Eğitim ve Araştırma Hastanesi, 2004 yılından beri, "Bebek Dostu Hastane"dir. "Başarılı Emzirme için 10 Adım" protokolleri, hem kadın hastalıkları ve doğum kliniği hem de çocuk sağlığı ve hastalıkları kliniğinde başarı ile uygulanmaktadır. Çocuk sağlığı izlem polikliniğinde, bebeklerin ilk 6 aylık dönemlerinde ayda bir, 6 ay-18 ay arasında 3 ayda bir, 24-36. ay arası 6 ayda bir kontrolleri rutin yapılmaktadır. Muayeneler sırasında anne sütü ile beslenmenin önemi vurgulanmakta, anne sütü alımına engel teşkil edecek durumlar tespit edilerek bu konularda danışmanlık hizmeti sağlanmaktadır.

Araştırmacı tarafından anneye veya her iki ebeveynye yüz-yüze yöntemle anket uygulanmıştır. Ankette ailenin sosyodemografik özellikleri, annenin çalışma durumu ve çocuğun anne sütü ve anne sütü muadilleri (formül mama) ile beslenmesine yönelik sorular sorulmuştur. Ayrıca, çocuk sağlığı izlem polikliniğinde her çocuk için oluşturulmuş izlem dosyalarından çocukların aylar içindeki beslenme şekilleri araştırılarak, her çocuk için retrospektif olarak 1. ay, 2. ay, 3. ay, 4. ay, 6. ay, 9. ay ve 12. aya kadar beslenme verileri kaydedilmiştir. Beslenme şekilleri değerlendirilirken; ilk 6 ayda SAS alan, anne sütü ve formül mama beraber alan, sadece formül mama alanlar olarak sınıflandırılmıştır. Dokuzuncu ay ve sonrasında ise beslenme; anne sütü alıp alma-

masına göre gruplandırılmıştır. Annenin işe başlama zamanı sorgulanmış, çocuğun beslenme verileri annenin çalışma durumuna göre kaydedilmiştir.

Veriler IBM SPSS Statistics 22 (IBM SPSS, Türkiye) programı kullanarak analiz edilmiştir. Sürekli değişkenlerin tanımlayıcı istatistikleri ortalama, standart sapma ve kategorik değişkenler sayı, yüzdeler ile ifade edilmiştir. Niteliksel verilerin karşılaştırılmasında ise Pearson ki-kare testi ve Fisher Freeman Halton testi kullanıldı. Anlamlılık $p < 0,05$ düzeyinde değerlendirildi.

BULGULAR

Çalışmaya katılan anne yaşları 19 ile 43 yıl arasında değişmekte olup; ortalama $30,7 \pm 4,5$ yıl ve ortanca 20 yıldır. Annelerin %21'inin lise, %51,7'sinin üniversite mezunu olduğu belirlenmiştir. Ayrıca, annelerin %60,1'i çalışan annedir ve çalışan annelerin ise %41,1'i ilk 1 yılda işe başlamıştır. Ailelerin %88,8'i çekirdek ailedir (Tablo 1).

Araştırmada, çocukların beslenme türlerine göre geriye dönük verileri de toplanmıştır. Çocukların 1, 2,

3, 4 ve 6. aylarında SAS alımı, anne sütü ve formül süt beraber alımı veya sadece formül süt alımları sorgulanmıştır. Dokuz ve 12. aydaki veriler, tüm çocukların tamamlayıcı beslenmeye geçtikleri göz önüne alınarak, hâlen anne sütü alıp almadıklarına göre değerlendirilmiştir. Tüm grupta ($n=348$), anne sütü ile 1 yaşına dek beslenme oranı %73,0 olarak saptanmıştır. İlk 6 ayda SAS ile beslenenlerin oranı 3. aya kadar artma (%75,6) eğilimindeyken, 3. aydan 6. aya doğru bu oranın azaldığı gözlenmiştir. Sadece formül mama ile beslenme oranları ise 1. aydan 6. aya kadar sürekli artarak, 6. ayda %12,4'e kadar çıkmaktadır. Dokuzuncu ayda anne sütü alanların oranı %81,3 olmasına rağmen; anne sütü almayanların oranı 6. aydan daha yüksek olup, %18,7 olarak saptanmıştır (Tablo 2).

Ailenin sosyodemografik özellikleri ve çocuğa ait özelliklerden; annenin yaşı, annenin öğrenim durumu, aile tipi, çocuğun cinsiyeti, doğum şekli, çocuğun ailenin kaçınıcı çocuğu olduğu ile çocuğun 1 yaşına dek anne sütü ile beslenmesi değerlendirilmiştir. Bu değişkenlerden sadece ailenin 2. çocuğu olanlarda anne sütüne 1 yaşına kadar devam oranları %84,4 iken, ilk çocuklarda bu oran %66,3'te kal-

TABLO 1: Tanımlayıcı özelliklerin dağılımları.

		Min-Mak (medyan)/Anne yaşı (yıl)	Ort±SS
		19-43 (30)	30,67±4,48
Anne iş başı yapma zamanı (ay)		2-12 (6)	6,40±2,49
		n	%
Anne eğitim	Okur-yazar	1	0,3
	İlköğretim	94	27,0
	Lise	73	21,0
	Üniversite	180	51,7
Çocuk cinsiyeti	Erkek	180	51,7
	Kadın	168	48,3
Kaçınıcı çocuk	1. çocuk	190	54,6
	2. çocuk	112	32,2
	3. çocuk	40	11,5
	4. çocuk	6	1,7
Aile tipi	Çekirdek	309	88,8
	Geniş	39	11,2
Çalışma durumu	Ev hanımı	139	39,9
	Çalışan	209	60,1
İlk 1 yılda annenin işe başlama durumu (n=209)	Başladı	86	41,1
	Başlamadı	123	58,9
İlk 1 yılda anne sütü kesme durumu	Keseler	94	27,0
	Kesmeyenler	254	73,0

TABLO 2: Çalışmaya alınan tüm çocukların retrospektif yaşlarına göre beslenme türlerinin dağılımı.

Çocukların retrospektif yaşları		Sadece anne sütü n (%)	Anne sütü+formül mama n (%)	Sadece formül mama n (%)
1. ay	(n=348)	254 (73,0)	89 (25,6)	5 (1,4)
2. ay	(n=348)	258 (74,1)	84 (24,2)	6 (1,7)
3. ay	(n=348)	263 (75,6)	76 (21,8)	9 (2,6)
4. ay	(n=348)	256 (73,6)	67 (19,3)	25 (7,1)
6. ay	(n=348)	252 (72,4)	53 (15,2)	43 (12,4)
		Anne sütü alıyor	Anne sütü almıyor	
9. ay	(n=348)	283 (81,3)	65 (18,7)	
12. ay	(n=348)	254 (73,0)	94 (27,0)	

maktadır ve bu istatistiksel olarak anlamlıdır (*Fisher Freeman Halton test*; $p=0,006$) (Tablo 3).

Tüm grupta annelerin %39,9'u ev hanımı iken, %60,1'i çalışan annedir. Ev hanımlarının %61,8'i ilk 6 ay çocuklarını SAS ile beslerken, çalışan annelerde bu oran %63,1'dir, istatistiksel olarak anlamlı fark bulunmamıştır (*Pearson ki-kare testi*; $p=0,808$). Çalışan annelerin %28,2 (59/209)'si ilk 1 yılda anne sütünü keserken, ev hanımlarında bu oran %25,2 (35/139)'dir ve annelerin çalışma durumuna göre, 1 yaşa kadar anne sütüne devam etme arasında istatistiksel olarak anlamlı fark saptanmamıştır (*Pearson ki-kare testi*; $p=0,530$).

Çalışan anneler ilk 1 yılda işe başlama durumlarına göre değerlendirildiğinde, %41,1 (n=86)'inin işe geri döndüğü gösterilmiştir. Doğumdan itibaren ilk 1 sene içinde işe geri dönenlerin (n=86) çalışma alanı da-

ğılımları incelendiğinde; kamu sektöründe çalışanların %48,4'ü işe başlarken, özel sektördeki %28,5'inin işe başladığı tespit edilmiştir. Kamu sektörü ve özel sektörde çalışan annelerin ilk 1 yılda işe dönme oranlarında istatistiksel olarak anlamlı fark görülmüştür (*Pearson ki-kare testi*; $p=0,005$) (Tablo 4). İlk 6 ayda işe dönen annelerin (n=38) kamu ve özel sektörde çalışması açısından aralarında istatistiksel anlamlı fark bulunmamıştır (*Pearson ki-kare testi*; $p=0,850$).

Çalışan anneler arasında işe geri dönenlerde çocuklarını ilk 6 ay SAS ile besleme oranı %68,6 iken, bu oran henüz işe geri dönmeyen annelerde %59,5'tir ve aralarında istatistiksel anlamlı fark bulunmamıştır (*Pearson ki-kare testi*; $p=0,270$). İşe geri dönen annelerin %73,2'si 1 yaşa kadar anne sütüne devam ederken, henüz işe başlamamış annelerde bu oran %70,7'dir. Bu iki grup arasında çocuklarını 1 yaşa

TABLO 3: Bir yaşa kadar anne sütüne devam etmeye etkili olan etmenler.

	1 yaşa kadar anne sütü devam ediyor mu?		p
	Kesilmiş n (%)	Devam ediyor n (%)	
Kaçıncı çocuk (n=348)			
1. çocuk	64 (%33,7)	126 (%66,3)	0,006**
2. çocuk	17 (%15,6)	95 (%84,8)	
3. çocuk	9 (%22,5)	31 (%77,5)	
4. çocuk	1 (%16,7)	5 (%83,3)	
Toplam (n=348)	91 (100)	257 (100)	
Annenin çalışmaya başlama zamanı (n=86)			
0-2. ay (n=1)	1 (4,3)	-	0,003**
3-5. ay (n=37)	16 (69,6)	21 (33,3)	
6-8. ay (n=32)	4 (17,3)	28 (44,4)	
9-12. ay (n=16)	2 (8,8)	14 (22,3)	
Toplam (n=86)	23 (100)	63 (100)	

Fisher Freeman Halton testi.

TABLO 4: Doğumdan sonraki ilk 1 yılda işe geri dönme ile çalışma alanı ilişkisi.

Annenin çalışmaya başlama durumu	Devlet n (%)	Özel n (%)	p
Başlamadı (n=123)	68 (51,5)	55 (71,4)	0,005
Başlamadı (n=123)	68 (51,5)	55 (71,4)	
Başlamadı (n=123)	68 (51,5)	55 (71,4)	

Pearson ki-kare testi.

kadar anne sütüyle besleme açısından anlamlı fark saptanmamıştır (*Pearson ki-kare testi*; $p=0,690$).

Annelerin çalışmaya başlama zamanları ile 1 yaşa kadar anne sütüne devam etme arasındaki durum incelenmiştir (Tablo 3). Çalışan anneler arasında 6. aydan sonra işe dönenlerde bir yaşa kadar anne sütüne devam etme arasında fark olmadığı belirlenmiştir. Doğumdan sonra 6. aydan önce işe başlayanlarda anne sütüne devamın, daha geç başlayanlara göre azalmış olduğu görülmüştür ve bu durum istatistiksel olarak anlamlıdır (*Fisher Freeman Halton testi*; $p=0,003$) (Tablo 3).

TARTIŞMA

Çalışmamız, annenin doğumdan sonraki ilk 1 yılda işe geri dönmesinin anne sütü alımına engel teşkil etmediğini, ancak 6. aydan önce işe geri dönmenin anne sütü ile beslenme üzerine olumsuz etkisi olduğunu göstermektedir.

Ülkemizde, 2002 yılında 200 kadın üzerinde yapılan bir çalışmada, çalışan kadınların %78,6'sının doğum sonrası ilk 1 yılda çalışma hayatına döndüğü veya dönmeyi düşündüğü gösterilmiştir.⁹ Bu çalışma, ülkemizdeki "Analık İzni"nin 2011'deki yasal düzenleme öncesinde yapılmıştır. 2011'deki yasal düzenleme ile kadınlar, 16 haftalık ücretli analık iznini izleyerek, 24 ay süre ile ücretsiz izin alabilmeye başlamışlardır.¹⁰

Uluslararası Çalışma Örgütü [International Labour Organization (ILO)] ücretli analık izninin minimum 18 hafta olmasını önermektedir. ILO'nun 185 ülkede analık izin sürelerini değerlendirdiği raporda; 98 (%53) ülkede en az 14 hafta, 27 (%15) ülke ise 12 haftadan az analık izin süresi olduğunu belirtmiştir. Bu ülkelerden 42 (%22,7)'sinde ILO'nun önerisi olan

minimum 18 hafta analık izni süresi uygulanmaktadır.¹¹ Kadın hekimler arasında yasadaki iyileştirmenin etkilerinin araştırıldığı bir çalışmada, 2012 sonrasında doğum sonrası alınan izin süresi ve işe geri dönüş sonrasında çalışma saatlerinde iyileştirmenin emzirme süresi üzerindeki olumlu etkileri istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur.⁸ Yeni yasadaki sonra hekim anneler arasında tek başına anne sütü ile besleme ve 12 aydan daha uzun süre emzirmeye devam etme oranlarının arttığı belirtilmiştir.⁸ Çalışmamız da ülkemizde yeni yasanın uygulanmaya başlamasından sonra yapılmış, ilk 6 ayda SAS ile beslenme ve ilk yılda anne sütünü kesme açısından çalışan ve çalışmayan annelerde fark saptanmamıştır.

Çalışmamızda, doğumdan sonra kamuda çalışan annelerin özel sektörde çalışanlara göre ilk 1 yılda çalışmaya başlama oranları daha yüksek saptanmıştır. Ülkemizde, 2010 yılında 95 çalışan kadın arasında yürütülen bir araştırmada, çalışmaya katılan annelerin %41,7'sinin postpartum 7. aydan sonra işe döndüğü tespit edilmiştir. Bu durumun, çalışmaya alınan kadınların %72,5'inin kamu kuruluşlarında çalışmakta olması sebebiyle yasal haklarından faydalanabilmesinden kaynaklandığı düşünülmüştür.¹² Süt izni, yarım gün çalışma hakkı gibi haklardan faydalanabilmek annenin işe erken başlamasında rol oynayabilmektedir. Kamu sektöründe annelik haklarının daha iyi uygulanmasının, çalışan annelerin kamuda işe erken dönmelerinde etkili olabileceği düşünülmüştür. Ulaşım koşulları ve işin niteliği de hem özel hem de kamu sektöründe çalışan annelerin önünde emzirme ile ilgili bazı önemli engeller yaratabilir.¹³

İlk 6 ay SAS ile beslenme dünya genelinde %40 civarında iken, ülkemizde %30 oranındadır.^{3,14} Araştırmamızda, SAS ile beslenme ilk 6 ayda tüm grupta %62,6 olup, bu oran DSÖ'nün 2025 için hedeflediği %50'lik orana göre daha yüksektir.⁷ Yılmazbaş ve ark.nın 205 bebek ve annesini incelediği çalışmada, ilk 6 ayda bebeklerin %49'unun formül mama kullandığı, SAS oranının bu nedenle düşük olduğu bildirilmiştir.¹⁵ Çalışmamızda, SAS ile beslenme ilk ayda %73,0 iken, bu oran 3. aya doğru artarak %75,6'ya yükselmiştir. Bu artışın nedeni; anne sütüyle birlikte formula ile beslenen bebeklerin, çocuk sağlığı izlem polikliniğinden takip edilmeye başlandıktan sonra, verilen emzirme danışmanlığı ile for-

mula alımı sonlandırılarak, aylar içinde SAS ile beslenmeye başlamalarıdır.

Ülkemizde Türkiye Nüfus Sağlık Araştırmaları (TNSA) 2013 verilerine göre; 1. ayda SAS ile beslenme oranı %58 iken, çocuğun yaşıyla birlikte azalmakta ve 5. ayın sonunda %10'a gerilemektedir.¹⁴ İlk 6 ay bebeklerin SAS ile beslenme oranı ülkemizde ne yazık ki istenen düzeyde değildir. Çocuk sağlığının korunması ve geliştirilmesi için anne sütü ile beslenmenin desteklenmesi önemlidir.

Bir yaşa kadar anne sütüne devam oranı dünya genelinde %74 olup, çalışmamızda bu oran %73 saptanmıştır ve UNICEF 2017 verileri ile benzerdir.³ TNSA-2013'e göre ise 1 yaşa kadar anne sütüne devam oranı ülkemizde %67'dir ve çalışmamıza göre daha düşüktür.¹⁴

Çocuğun doğum sırası ile anne sütüne devam ve ilk 1 yaşına kadar anne sütü alımı arasında anlamlı ilişki saptanmıştır. Ailenin 2. çocuğu olanlarda anne sütüne 1 yaşına kadar devam oranları %85 iken, ilk çocuklarda bu oran %65 olarak belirlenmiştir. Multiparalarda anne sütüne devamın primiparlardan daha yüksek olduğunu gösteren çalışmalar bulunmaktadır.^{16,17} Ülkemizde yapılan bir çalışmada, multipar annelerde emzirme oranlarının daha yüksek olduğu gösterilmiş; bu durum, multipar annelerin emzirme konusunda daha deneyimli ve eğitilmiş olması ile ilişkilendirilmiştir (*Diren Kaya. 0-24 Aylık Çocuğu Olan Annelerin Anne Sütü ve Emzirme İle İlgili Bilgi ve Uygulamaları. 230273 nolu Tıpta Uzmanlık Tezi, T.C. Firat Üniversitesi Tıp Fakültesi Aile Hekimliği Anabilim Dalı, Elazığ 2009*). Çalışmamızda, annelerin yaklaşık %70'inin lise ve üstü eğitimleri tamamladığı belirlenmiştir.

Çalışmamızda, çalışan kadınlar ve ev hanımları karşılaştırıldığında, ilk 6 ayda anne sütü verme ve 1 yaşına kadar anne sütüne devam etme oranları arasında anlamlı farklılık saptanmamıştır ve çalışan annelerin ev hanımı olan anneler ile benzer emzirme davranışı sergilediği görülmektedir. Bu durumun, çalışmanın yürütüldüğü birimin emzirme danışmanlığı vermesi ve çalışan anneleri emzirme açısından teşvik etmesi sonucu olabileceği düşünülmektedir. Valdes ve ark. 2000'de yayımlanan araştırmalarında, çalışan anneler emzirme danışmanlığı alan ve almayan olarak iki grup hâlinde kıyasladıklarında, danışmanlık alma-

yan kadınların sadece %6'sının ilk 6 ay SAS verdikleri, danışmanlık alan grupta bu oranın %60'lara kadar ulaştığı tespit edilmiştir.¹⁸ Annenin tüm gün veya yarı zamanlı çalışmasının emzirmeyi olumsuz etkilediği yönünde çalışmalar olmasına karşın, emzirme süresi ile anne çalışması arasında fark bulunmadığını belirten araştırmalar da bulunmaktadır.^{19,20}

Çalışmamızda, çalışmaya doğumdan sonra 6. aydan önce başlayan annelerin, çocuklarını 1 yaşa kadar anne sütüyle beslenme oranının, işe 6. aydan daha geç başlayanlara göre istatistiksel olarak azaldığı belirlenmiştir. Literatürde de benzer sonuçlara sahip pek çok çalışma yer almaktadır. Doğumdan sonra, özellikle 4 aydan önce işe başlayan annelerde anne sütüne devam oranlarının düşük olduğunu gösteren çalışmalar bulunmaktadır.^{21,22} Yunanistan'da yapılan bir çalışmada, 6 aydan daha az analık izni kullananların emzirmeye daha az devam ettikleri gösterilmiştir. Sekiz haftalık analık izni uygulamasının olduğu Yunanistan'da yeni düzenlemelere ihtiyaç olduğu belirtilmiştir.²³ Doğum sonrası çalışmaya geç dönmeyen, hem emzirme isteğini artırdığı hem de emzirme süresini uzattığına dair yayınlar mevcuttur.^{24,25} İşe erken başlayan kadınlarda emzirme devamlılığının sağlanamaması, iş yerinde emzirmeyi destekleyen programların uygulanmıyor olmasından kaynaklanabilmektedir. Çalışmamızda, işe başlayan annelerin emzirmeyi neden sonlandırdıklarına dair veri toplanmamıştır.

SONUÇ

Doğumdan sonraki ilk 6 ayda çalışma hayatına dönen annelerde emzirmenin desteklenmesi için ek önlemlere gereksinim bulunmaktadır. Sağlık politikalarının anne sütü dostu temelli geliştirilmesi ve analık izni süresinin doğumdan sonraki 6 ayı kapsayacak şekilde düzenlenmesi ülkemiz açısından faydalı olacaktır.

Etik Onam

Bu çalışma için etik komite onayı Bakırköy Dr. Sadi Konuk Eğitim ve Araştırma Hastanesi Etik Kurulu'ndan alınmıştır (2017/146).

Bilgilendirilmiş Onam

Yazılı bilgilendirilmiş hasta onamı bu çalışmaya katılan hastalardan alınmıştır.

Finansal Kaynak

Bu çalışma sırasında, yapılan araştırma konusu ile ilgili doğrudan bağlantısı bulunan herhangi bir ilaç firmasından, tıbbi alet, gereç ve malzeme sağlayan ve/veya üreten bir firma veya herhangi bir ticari firmadan, çalışmanın değerlendirme sürecinde, çalışma ile ilgili verilecek kararı olumsuz etkileyebilecek maddi ve/veya manevi herhangi bir destek alınmamıştır.

Çıkar Çatışması

Bu çalışma ile ilgili olarak yazarların ve/veya aile bireylerinin çıkar çatışması potansiyeli olabilecek bilimsel ve tıbbi komite

üyeliği veya üyeleri ile ilişkisi, danışmanlık, bilirkişilik, herhangi bir firmada çalışma durumu, hissedarlık ve benzer durumları yoktur.

Yazar Katkıları

Fikir/Kavram: Bahar Kural, Ceren Hasanoğlu; **Tasarım:** Bahar Kural; **Denetleme/Danışmanlık:** Bahar Kural, Ceren Hasanoğlu; **Veri Toplama ve/veya İşleme:** Ceren Hasanoğlu; **Analiz ve/veya Yorum:** Ceren Hasanoğlu, Bahar Kural; **Kaynak Taraması:** Ceren Hasanoğlu; **Makalenin Yazımı:** Ceren Hasanoğlu, Bahar Kural; **Eleştirel İnceleme:** Bahar Kural, Ceren Hasanoğlu.

KAYNAKLAR

- Neville MC, Keller RP, Seacat J, Casey CE, Allen JC, Archer P. Studies on human lactation. I. Within-feed and between-breast variation in selected components of human milk. *Am J Clin Nutr.* 1984;40(3):635-46. [Crossref] [PubMed]
- World Health Organization (WHO). Guideline: protecting, promoting and supporting breastfeeding in facilities providing maternity and newborn services. 1st ed. Geneva, Switzerland: World Health Organization; 2018. p.8.
- United Nations Children's Fund (UNICEF). Breastfeeding a mothers gift, for every child. New York: UNICEF; 2020. p.20. Son erişim tarihi: 20.01.2020. [Link]
- Chatterji P, Frick KD. Does returning to work after childbirth affect breastfeeding practices? *Rev Econ Household.* 2005;3(3):315-35. [Crossref]
- Ogbuanu C, Glover S, Probst J, Hussey J, Liu J. Balancing work and family: effect of employment characteristics on breastfeeding. *J Hum Lact.* 2011;27(3):225-38. [Crossref] [PubMed]
- Waldfoegel J, Han WJ, Brooks-Gunn J. The effects of early maternal employment on child cognitive development. *Demography.* 2002;39(2):369-92. [Crossref] [PubMed]
- World Health Organization (WHO). Global nutrition targets 2025: Breastfeeding policy brief. Geneva, Switzerland: World Health Organization; 2014. p.8. Son erişim tarihi: 21.10.2019. [Link]
- Eren T, Kural B, Yetim A, Boran P, Gökçay G. [Breastfeeding experiences of female physicians and the impact of the law change on breastfeeding]. *Türk Pediatri Ars.* 2018;53(4):238-45. [Crossref] [PubMed] [PMC]
- Sayıl M, Güre A, Uçanok Z, Pungello EP. [Working first time mothers' infant care selection and transition back to work: a prospective study]. *Türk Psikoloji Dergisi.* 2009;24(64):1-4.
- Resmi Gazete (16.8.2013, Sayı: 28737) sayılı Gebe veya Emizren Kadınların Çalıştırılma Şartlarıyla Emzirme Odaları ve Çocuk Bakım Yurtlarına Dair Yönetmelik; 2013. p.1. Son erişim tarihi: 12.12.2019. [Link]
- International Labour Organization. ILO Report. Maternity and paternity at work: Law and practice across the world. Geneva: ILO; 2019. p.182. Son erişim tarihi: 12.12.2019. [Link]
- Çeçe Ö, Yenal K. [The factors that affect breastfeeding duration of working mothers]. *Cumhuriyet Nurs J.* 2012;1(1):10-7.
- Gökdemirel S, Bozkurt G, Gökçay G, Bulut A. [Experiences of working mothers during breastfeeding: a qualitative study]. *J Child.* 2008;8(4):221-34.
- Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü. [Beslenme durumu ve çocuk sağlığı]. Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması 2013. T.C. Kalkınma Bakanlığı, T.C. Sağlık Bakanlığı ve TÜBİTAK. 1. Baskı. Ankara: Elma Teknik Basım Matbaacılık Ltd Şti; 2014. p.157-77.
- Yılmazbaş P, Kural B, Uslu A, Sezer G, Gökçay G. [Easons of complementary feeding from the point of view of mothers and their opinions about formulas]. *J Ist Faculty Med.* 2015;78(3):76-82. [Crossref]
- Agboado G, Michel E, Jackson E, Verma A. Factors associated with breastfeeding cessation in nursing mothers in a peer support programme in Eastern Lancashire. *BMC Pediatr.* 2010;10:3. [Crossref] [PubMed] [PMC]
- Hauck YL, Fenwick J, Dhaliwal SS, Butt J. A Western Australian survey of breastfeeding initiation, prevalence and early cessation patterns. *Matern Child Health J.* 2011;15(2):260-8. [Crossref] [PubMed]
- Valdés V, Pugin E, Schooley J, Catalán S, Aravena R. Clinical support can make the difference in exclusive breastfeeding success among working women. *J Trop Pediatr.* 2000;46(3):149-54. [Crossref] [PubMed]
- Kurinij N, Shiono PH, Ezrine SF, Rhoads GG. Does maternal employment affect breast-feeding? *Am J Public Health.* 1989;79(9):1247-50. [Crossref] [PubMed] [PMC]
- Kimbro RT. On-the-job moms: work and breastfeeding initiation and duration for a sample of low-income women. *Matern Child Health J.* 2006;10(1):19-26. [Crossref] [PubMed]
- Chuang CH, Chang PJ, Chen YC, Hsieh WS, Hung BS, Lin SJ, et al. Maternal return to work and breastfeeding: a population-based cohort study. *Int J Nurs Stud.* 2010;47(4):461-74. [Crossref] [PubMed]
- Hawkins SS, Griffiths LJ, Dezateux C, Law C; Millennium Cohort Study Child Health Group. Maternal employment and breastfeeding initiation: findings from the Millennium Cohort Study. *Paediatr Perinat Epidemiol.* 2007;21(3):242-7. [Crossref] [PubMed]
- Bakoula C, Veltsista A, Prezerakou A, Moustaki M, Fretzayas A, Nicolaidou P. Working mothers breastfeed babies more than housewives. *Acta Paediatr.* 2007;96(4):510-5. [Crossref] [PubMed]
- Baker M, Milligan K. Maternal employment, breastfeeding, and health: evidence from maternity leave mandates. *J Health Econ.* 2008;27(4):871-87. [Crossref] [PubMed]
- Roe B, Whittington LA, Fein SB, Teisl MF. Is there competition between breast-feeding and maternal employment? *Demography.* 1999;36(2):157-71. [Crossref] [PubMed]